

Diabetes en Ramadan project

Een programma ter verbetering van de (zelf)zorg van moslims met type 2 diabetes tijdens de Ramadan

Achtergrond

- Ruim 1.2 miljoen mensen met diabetes in Nederland¹
- T2DM zeer prevalent bij Marokkaanse en Turkse Nederlanders²⁻³
- Naar schatting vasten 70.000 diabeten¹
- Hoger risico op complicaties tijdens de Ramadan

1. <https://www.diabetesfederatie.nl/nieuwsberichten/151-diabetes-en-ramadan-veilig-vasten>

2. Kriegsman D, van Langen J, Valk G, Stalman W, Boeke J. Hoge prevalentie van diabetes mellitus type 2 bij Turken en Marokkanen. *Huisarts Wet.* 2003; 46(7): 363-368.

3. Dijkshoorn H, Uitenbroek DG, Middelkoop BJC. Prevalentie van diabetes mellitus en harten vaatziekten onder Turkse, Marokkaanse en autochtone Nederlanders. *Ned Tijdschr Geneeskd.* 2003; 147(28): 1362-1366.

DISCLOSURES

- Non restricted grant 2012-2014: Teva NL, Amgen NL en Takeda NL

A Population-Based Study of Diabetes and Its Characteristics During the Fasting Month of Ramadan in 13 countries (EPIDIAR)

■ Ernstige hypoglycaemie

- T1DM: 4.7x verhoogd
- T2DM: 7.5x verhoogd

■ Ernstige hyperglycaemie

- T1DM: 3x verhoogd
- T2DM: 5x verhoogd

Nederlandse initiatieven

Artikelen in NTVG:

Ahdi M et al. 2008 : medisch inhoudelijke

Jansen Y. et al. 2011 : sociaal culturele problemen

NDF: Toolbox Ramadan

Jan van Oyen stichting nascholing

Stichting Langerhans nascholing

Vraag 2016: Hoe is de stand van zaken nu?

- Rondje ziekenhuizen A'dam:
 - ~1 opname/ziekenhuis/ jaar door Ramadan
- Focusgroep gesprek POH's DM nieuw West: niet elk jaar, maar wel regelmatig
 - “ gaat buiten ons om / wij zien topje van de ijsberg”
- Focusgroep moskeebezoekers met DM
 - “je mag niet vasten van de dokter“
 - “ik heb het zelf gedaan”
 - “toen werd ik zo ziek dat ik gestopt ben”
 - “ ik weet het niet precies” “ik doe maar wat op gevoel”

READ studie - Engels programma

Samenwerking Moskeeën en HA-praktijken

Nascholing professionals

Teach the teacher bijeenkomst

Voorlichtingsavonden in moskeeën

Gestructureerde zorg in HA-praktijk

Resultaten:

- Halvering aantal hypoglycaemieën
- Meer dan een 0.5 kg gewichtsverlies
- Gehele jaar stabiele HbA1c waarden

Nederlands programma

Aanpassing van Engels materiaal

Aanpassen aan laag gezondheidsbegrip en ongeletterdheid

Maakt gebruik van alle bestaande toegankelijke materialen en expertise in NL

Tool kit Ramadan NDF

Web site culturele diversiteit NDF

Stichting Pharos

Jan van Oyen stichting

NHG werkgroepen (DIHAG / Culturele diversiteit)

Stichting voorlichters en gezondheid

Implementatieonderzoek

Nascholing zorgverleners

Voorlichtingsavonden patiënten

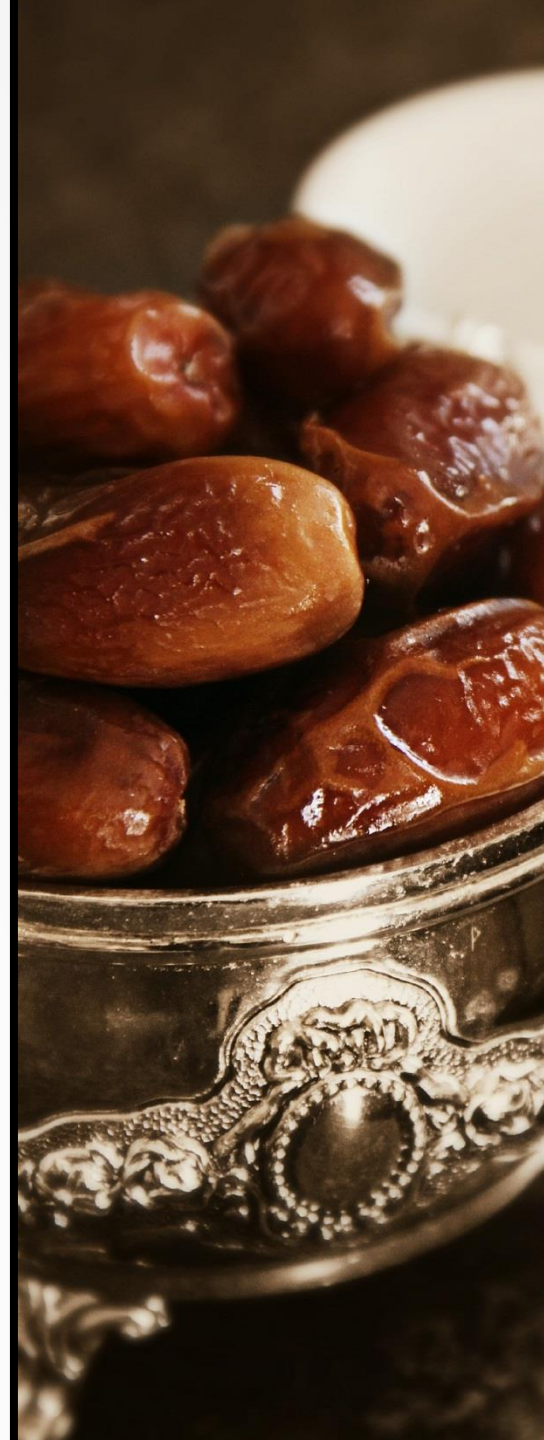
Samenwerking moskeeën-huisartsen

Zorgprogramma

Bereik

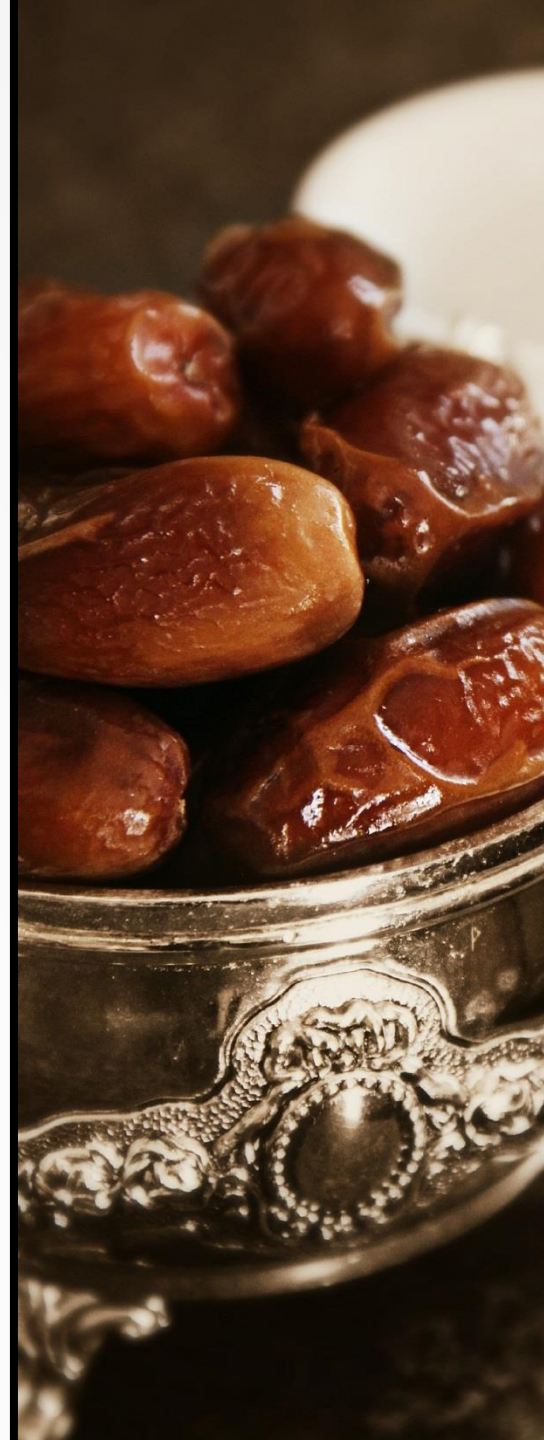
Effect

Opschalingsmogelijkheden

Project:

1. Ramadan 2018: Amsterdam Nieuw West
2. Zomer 2018: evaluatie en aanpassingen
3. 2019: heel Amsterdam en tweede evaluatie
4. Zomer 2019: opleveren definitief programma

Vragen ?

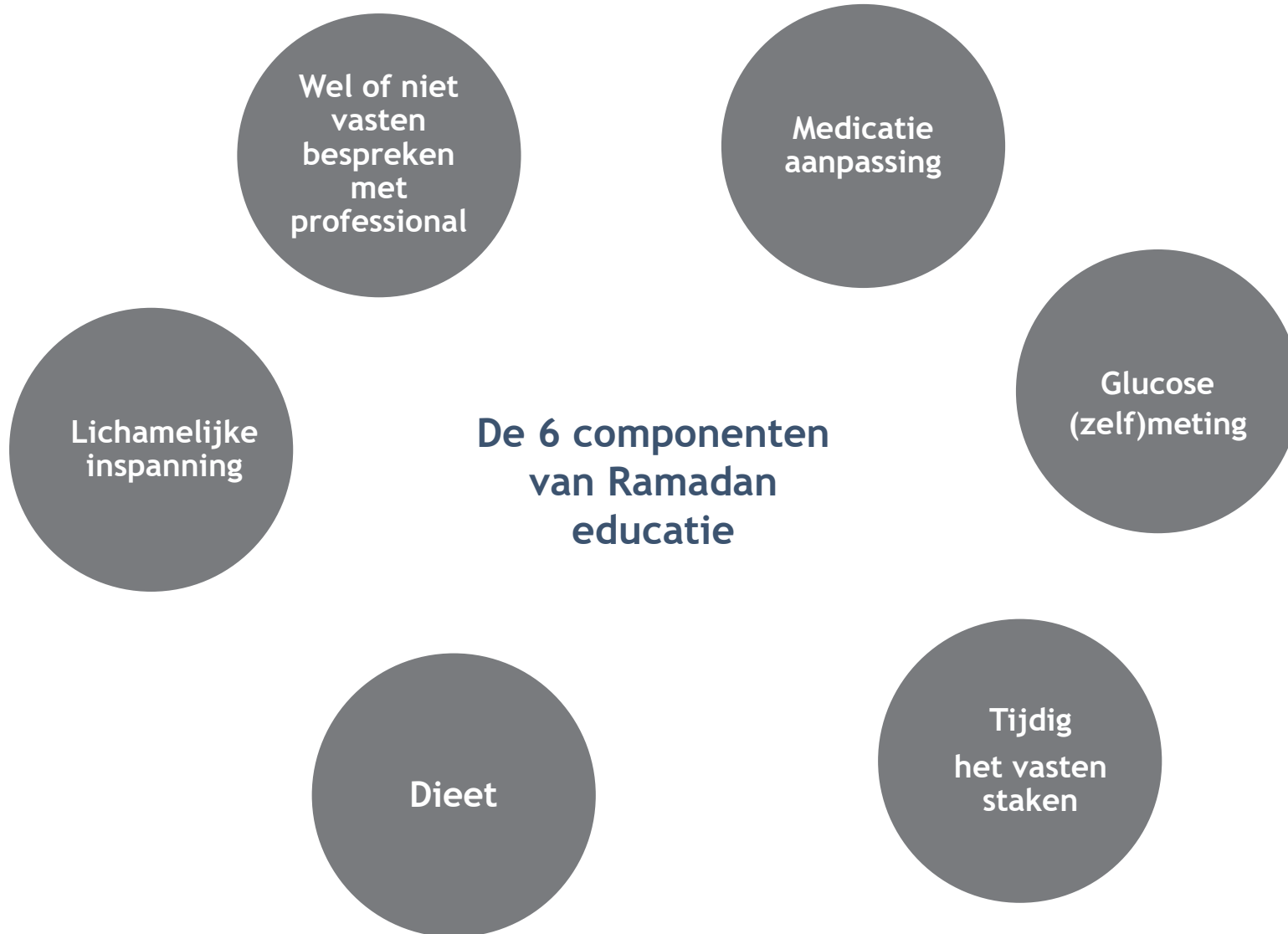

JPG

Jan P.G. van Ooijen Stichting

Ramadan educatie

Gestructureerd programma POH

- Systematisch de Ramadan bespreken bij alle T2DM patiënten met islamitische achtergrond en registreren (NB en ook nabespreken).
- Noteren in HIS: bespreken van en deelname aan Ramadan
- Medicatie zo nodig aanpassen of hiervoor doorverwijzen
- Gewicht meten vóór en na de Ramadan (tijdens de reguliere kwartaalcontrole)
- Flyeren voor voorlichtingsbijeenkomsten

Advies om al dan niet te vasten

Categorie	kenmerken	Advies
1. Type 1 diabetes		In principe niet vasten
2. Type 2 diabetes	<ul style="list-style-type: none">- Gecompliceerd• Micro- en/of macro vasculaire complicatie• Comorbiditeit• Hypo unawareness <ul style="list-style-type: none">- Complexe behandeling	In principe niet vasten
3. Type 2 diabetes	-Ongecompliceerd	Kan in principe wel vasten

- *Houd rekening met emoties van de patient*
- *Vraag naar eerdere ervaringen*
- *Betrek eventueel familieleden bij het gesprek*

Medicatie adviezen

- **Algemeen**

- medicatie met korte werkingsduur heeft voorkeur

- **Orale medicatie**

- metformine of SU-derivaat of DPP-4 remmer:
indien kortwerkend alleen bij de maaltijd innemen
- middelen met lange werkingsduur:
moment van inname en/of dosis aanpassen

- **Insuline**

- Langwerkend preparaat met stabiel profiel ('s avonds spuiten)
- Kortwerkend preparaat met zo kort mogelijk duur: alleen bij maaltijd
- Mix-insuline bij ontbijt en avondeten: dosis aanpassen